

ISTORIA UNEI ISTORII

Mihai Bărbulescu*

DOI: 10.2478/amsh-2021-0002

Abstract

The text below recalls the circumstances in which the project of a new synthesis of Romanian history was drafted. It brought together three Romanian historians and two foreign historians, one of them being United States Professor Keith Hitchins. The book still represents, thanks to successive re-publishing, a synthetic analysis model that is useful to both professionals and the general public.

Keywords: *The history of Romania; the post-communist Romanian historiography; contemporary historians; Keith Hitchins.*

La dispariția profesorului Keith Hitchins lucrările sale fundamentale despre istoria României sunt, firește, evocate de către toți cei cărora le-au servit de model, de îndreptar, de sursă documentară. Dar istoricul american este și coautorul unei sinteze publicate inițial în 1998, despre a cărei „naștere” – la binevenita sugestie a colegei Corina Teodor – scriu în rândurile ce urmează.

Până la al doilea război mondial apăruseră trei sinteze monumentale de istorie a românilor: A.D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană* (ediția a III-a, 14 volume, 1925-1930), N. Iorga, *Istoria Românilor* (10 volume, 1936-1939) și Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor* (3 volume, 1935-1946). Erau lucrări de erudiție și manuale universitare totodată; mai ales sinteza lui Giurescu, mai „prietenosă” la citit, era folosită de studenți. Prima sinteză postbelică a fost manualul lui Mihail Roller, *Istoria României*, 1947. Pe autor nu-l cunoștea nimeni ca istoric până atunci, iar manualul inaugura „noua istoriografie” marxistă cu un dogmatism stalinist impecabil.

Prima sinteză de mari proporții apărută sub egida Academiei a fost *Istoria României* (*sic* !), vol. I –IV, 1960-1964. Ultimul volum s-a oprit la războiul de independență. Probleme spinoase se ridicau în prezentarea și evaluarea evenimentelor istorice care ar fi constituit obiectul următoarelor volume: monarhia, mișcarea muncitorească în România, social-democrația, crearea României Mari și mai ales problema Basarabiei la 1918, 1940 și 1944, apariția partidului comunist român, rolul și atitudinea sa în problema națională, participarea României la al doilea război mondial, „eliberarea” de către URSS ș.a.m.d. până „la zi”. Or, „la zi” lucrurile erau tare complicate

* Professor, Ph.D., Babeș-Bolyai University from Cluj Napoca

pentru istoricii români, după schimbarea politicii PMR (în curând PCR) față de Moscova (cu pașii bine-cunoscuți: Declarația din aprilie 1964, Discursul lui N. Ceaușescu din 8 mai 1966, reabilitarea „comunistului național” L. Pătrășcanu, defectiunea României din august 1968...). Discursul oficial privea caracterul antinațional al ordinilor Cominternului și greșelile partidului comunist român în perioada interbelică. Se vorbea tot mai puțin despre „eliberarea României de sub jugul fascist de către URSS”. Dar ceea ce stârnea aprobare – și uluire – în discursul oficial ceaușist era greu de așezat în canoanele istoriei marxiste stabilite la sfârșitul anilor 40. Istoricii „contemporaniști”, mai ales cei de la Institutul de Istorie al PCR, care urmau să scrie volumele următoare din Istoria României erau dezorientați și își dădeau seama că *e foarte greu de prevăzut... trecutul*. Până atunci, de 15 ani, istoria României le era foarte clară, potrivit celor cercetate în doctorate la Moscova (de tipul *Răpirea Basarabiei de către burghezo-moșierimea română în 1918*). Deși ideologizate, cele patru volume apărute aveau reale calități științifice, au servit drept manual pentru studenți și profesori și au îngropat pentru totdeauna manualul lui Roller.

Prin anii 1976-1977 s-a preconizat scrierea unei noi sinteze de istorie a României, care urma să se publice deodată cu al XV-lea Congres internațional de istorie de la București (1980). Acest tratat a murit în fașă, după multe discuții și întruniri și după ce primul volum fusese chiar machetat. De ce ? nu știu. Se pare că N. Ceaușescu își pierduse interesul pentru această lucrare.

Dacă este păcat că sinteza din 1980 nu s-a publicat, este bine însă că nu s-a realizat sinteza de istorie a Transilvaniei plănuită a fi un răspuns la istoria „ungurească” a Transilvaniei, *Erdély Története*. Apariția celor trei volume (Budapesta, 1986) a aprins spiritele și a provocat în România reacții din cele mai prostești: cartea era oprită a intra în România (ceea ce stârnea și mai mult curiozitatea, în special a maghiarilor din România), cotidianul „Scânteia” și alte ziare au publicat articole propagandistico-polemice împotriva lucrării de la Budapesta, sporindu-i reclama. S-a realizat o traducere în românește, dactilografiată, „pentru uz intern”, adică pentru vârfurile conducerii de atunci a României și pentru istoricii români necunoscători de limbă maghiară care urmau să fie chemați să dea replica. Din fericire, dincolo de articolele din presă, replica n-a apărut. În momentul respectiv răspunsul ar fi fost încrâncenat și încărcat politic. Oricum, relațiile cu Ungaria se stricaseră la sfârșitul anilor 80. La exagerări s-ar fi răspuns cu exagerări. O sinteză nu poate fi un „răspuns”, ea trebuie să fie puternică, să se justifice prin ea însăși, iar demonstrațiile trebuie să fie implicite.

Prin 1990-1991 istoricilor români le devenise limpede necesitatea scrierii unui nou manual de istorie a României, eliberat

din chingile vechi de patru decenii ale istoriografiei marxiste: o sinteză pentru uzul profesorilor secundari, al studenților, al intelectualilor și chiar al elevilor interesați de istorie. Nu mai aveau nevoie de nici un fel de „aviz”, de nici un fel de imbold „de sus” și, mai ales, scăpaseră de formele parșive ale cenzurii, instaurate după ce, formal, cenzura se desființase de câțiva ani.

Mai întâi, în entuziasmul evenimentelor din Basarabia, al „podului de flori” peste Prut, s-a pus cu acuitate problema manualelor de istorie, aceleași de-acum încolo pe ambele maluri ale Prutului. Considerându-se că manualele școlare ale epocii comuniste din România nu aveau nici o valoare (distrugerea oarbă merge mână în mână cu construcția în orice revoluție !), s-a reeditat manualul interbelic al lui P.P. Panaitescu. Era excelent la vremea sa, depășit mult acum. Bălbăiala a fost deplină: inițial s-a hotărât că acesta trebuie să fie manualul pentru liceenii români, apoi destinația i s-a schimbat – numai pentru liceenii din Basarabia și, în sfârșit, văzându-se tirajul neîndestulător, s-a decis că ar fi potrivit pentru profesorii secundari de istorie din Basarabia. În final, n-a prea folosit nimănui. Profesorii de istorie din Basarabia trebuia „școliți” căci, nu-i așa, unirea ca țara mamă bătea la ușă. În decembrie 1990 șase istorici din Cluj (printre care și autorul acestor rânduri) au fost o săptămână la Chișinău, ținând lecții de istoria românilor profesorilor secundari din Basarabia...

Apoi au început să curgă sintezele. Unele erau „scurte” (I. Bulei, 1996), altele erau „sincere” (Fl. Constantiniu, 1997), altele erau „povestite celor tineri” (N. Djuvara, 1999). Au apărut sinteze regionale (*Istoria României. Transilvania*, Cluj-Napoca, 1997, coordonator A. Drăgoescu; *Istoria Republicii Moldova*, Chișinău, 1997, coordonator V.I. Țaranov; *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1998*, București, 1998, coordonator I. Scurtu) și sinteze scrise ori coordonate de istorici străini: C. Durandin, *Histoire des Roumains* (Paris, 1995), *A History of Romania* (Iași, 1997, coordonator K. Treptow). Mai mulți istorici bucureșteni concepeau „un manual anti-Roller” (chiar așa ceva și în titlu !), care n-a apărut niciodată. Mi-am exprimat dezacordul: nu era nevoie în 1991 de un manual „anti-Roller”, acela nu mai exista demult, era nevoie de o sinteză nouă, la nivelul cunoștințelor și interpretărilor din ultimul deceniu al secolului.

Primul care mi-a vorbit de ceea ce avea să fie *Istoria României* scrisă de cinci autori a fost profesorul meu Pompiliu Teodor. Concepea sinteza împreună cu profesorul de la București Șerban Papacostea, ambii – pe atunci – membri corespondenți ai Academiei Române. Noutățile acestei sinteze erau multe, începând chiar cu unele titluri de capitole și subcapitole, foarte incitante (de pildă, *Romanitate fără Imperiu*, *Pro Republica Christiana*, *Neostalinism fără teroare* etc.).

Cartea nu are note de subsol. Bibliografia de la capătul fiecărei subdiviziuni a cărții nu e doar o însiruire de titluri, ci este ordonată pe probleme și, pe alocuri, comentată. Mai mult, în capitolele de bibliografie, se semnalează problemele controversate ori insuficient studiate. Gândit astfel, volumul putea fi citit cursiv și rapid de cei care doreau o informație generală, dar alții găseau un „fir al Ariadnei” care să-i conducă în interesul lor spre chestiuni punctuale. Profesorul Teodor mi-a spus că printre autori vor fi doi istorici străini. Explicația pe care mi-a dat-o avea să fie exprimată apoi de Șerban Papacostea în *Cuvântul înainte* (p. 4, ediția din 1998): „Spațiul cel mai larg, raportat la segmental cronologic tratat, a fost rezervat ultimelor două secole, din vremea constituirii națiunii române până la sfârșitul totalitarismului. Doi istorici străini, unul american, celălalt englez, cunoscuți pentru contribuțiile lor științifice, au acceptat să-și asume redactarea capitolelor privitoare la acest interval. La competența lor profesională recunoscută se adaugă avantajul de a nu fi implicate în viziunile partizane dezvoltate inevitabil din realități care nu și-au pierdut încă actualitatea”.

Istoricul american era Keith Hitchins, membru de onoare al Academiei Române, englezul era Dennis Deletant, ambii cunoscuți ca istorici (și) ai românilor, ambii vorbitori de limbă română. Keith Hitchins era prieten de mulți ani cu Șerban Papacostea și cu Pompiliu Teodor. Venise în România pentru prima dată ca bursier Fulbright în toamna lui 1960, la București și apoi la Cluj. A revenit de mai multe ori în România în anii următori. Cu Pompiliu Teodor era aproape de o vârstă. Se cunoșteau bine de când profesorul clujean fusese „visiting professor” la Universitatea Illinois (1972-1973), unde Hitchins era profesor de istoria Europei Orientale. Dennis Deletant a fost profesor la School of Slavonic and East European Studies, University College (Londra) și la Universitatea Georgetown (Washington D.C.). Cărțile lui K. Hitchins (*The Rumanian National Movement in Transylvania, 1780-1849*, Harvard, 1969; *Rumania. 1866-1947*, Oxford, 1994; *The Romanians. 1774-1866*, Oxford, 1996 și multe altele, unele traduse în românește) ca și cărțile lui D. Deletant despre comunismul românesc (*Ceaușescu and the Securitate Coercion and Dissent in Romania, 1965-1989*, 1995 și altele) îi recomandau deplin pentru a redacta părți din noua sinteză de istorie a României.

Mi-a revenit prima parte din acest volum, *De la începuturile civilizației la sinteza românească*, pe care tratat-o în cinci capitole: *Preistoria, Geto-dacii, Dacia Felix, Romanitate și Barbari, Sinteza românească*. Am așezat înaintea textului propriu zis o introducere, *Pământul românesc*. Partea a doua, *De la geneza statelor românești la nașterea română* a fost scrisă de Șerban Papacostea (*Geneza statelor românești, Țările române și primul asalt al puterii otomane, Hegemonia otomană*) și Pompiliu Teodor (*Pro Republica Christiana, Monarhia*

feudală, Secolul luminilor în țările române). Keith Hitchins a realizat partea a treia, *Desăvârșirea națiunii române (Începuturile statului modern. 1821-1866, Făurirea României Mari, România modernă la zenit. 1919-1940, Război și pace. 1940-1947)*. În sfârșit, partea a patra (*România sub regimul comunist*) a fost scrisă de Dennis Deletant: *Dominația sovietică și dictatura comunistă (1947-1955), Autonomie și destindere internă (1956-1969), Neostalinism fără teroare (1970-1989)*.

Fără pompă, fără nici o lansare, cartea a apărut în 1998 la Editura Enciclopedică (M. Bărbulescu, D. Deletant, K. Hitchins, Ș. Papacostea, P. Teodor, *Istoria României*). Nu cunosc recenzii la această lucrare. A fost declarată „Cartea anului” pentru domeniul „istorie” la al VIII-lea Salon Național de Carte de la Cluj (1998), a primit premiul Universității clujene în 1999 și premiul Fondului Literar al Uniunii Scriitorilor (2000). Apoi a fost republicată de Editura Corint în 2002, a apărut o „ediție revăzută și adăugită” la Editura Corint în 2003, apoi la aceeași editură în 2007 și în 2014. Între aceste date s-au realizat tiraje succesive, în total probabil vreo 30.000 de exemplare (autorii nu cunosc tirajele, de ce le-ar cunoaște ?), un record pentru cartea de istorie publicată în România după 1990. Este reprodusă, copiată și răscopiată pe bloguri, pe academia.edu, pe ro.scribd.com etc. Important este că a ajuns la destinatari, la profesori și cercetători, la intelectuali, la studenți și chiar la elevi.

Acum, la dispariția profesorului Keith Hitchins, cel mai cunoscut istoric al României neromân, mai mulți și-au amintit de *Istoria României* (1998), cartea la care contribuise esențial, numind-o „cea mai bună sinteză de istorie românească de după 1989” (Radu Mârza), „cea mai reușită sinteză de istorie publicată după 1989” (Cornel Sigmirean), „cea mai cinstită „Istorie a României” scrisă după prăbușirea comunismului. Un volum riguros ca structură, filtrat de apanajele violente ale ideologiei, conturat de, probabil, tot ceea ce istoriografia românească putea aduna mai bun și mai bine moral” (Florin Anghel).